

Цитування:

Карпов В. В. Мініатюрний портрет як елемент культурної спадщини в музейних колекціях. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2024. № 1. С. 173–179.

Karpov V. (2024). Miniature Portrait as an Element of Cultural Heritage in Museum Collections. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 1, 173–179 [in Ukrainian].

Карпов Віктор Васильович,
доктор історичних наук,
в.о. завідувача кафедри креативних
культурних індустрій
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0002-3446-9187>
<http://www.researcherid.com/rid/AAD-4614-2019>
vvkarpoff@ukr.net

МІНІАТЮРНИЙ ПОРТРЕТ ЯК ЕЛЕМЕНТ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В МУЗЕЙНИХ КОЛЕКЦІЯХ

Метою статті є огляд портретних мініатюр в колекціях музеїв як витонченого мистецтва XVI – XIX ст., що тісно пов'язане з історією монархів та аристократії, а також відображає естетичні вподобання замовників портретних мініатюр, мистецькі тенденції в окреслений період та науково-технологічні можливості виготовлення мініатюр. **Методологія дослідження** полягає у застосуванні низки підходів. Метод аналізу джерел застосовували для аналітичного осмислення літератури за темою статті. При вивченні фактологічного матеріалу у нагоді став міждисциплінарний аналіз, зокрема біографічний та культурологічний методи дослідження. Історичний підхід та теоретичне узагальнення дозволило сформулювати висновки та виокремити перспективи подальших розробок теми. **Наукова новизна** полягає у погляді на портретну мініатюру в музейних колекціях як на складову культурної спадщини та важливий візуальний документ історії культури Європи XVI–XIX ст. **Висновки.** Як окремий вид мистецтва, портретна мініатюра в країнах Європи, насамперед Англії, почала оформлюватися у XVI ст., досягнувши свого апогею у XVIII ст. та, не витримавши конкуренції із фотографією, стала частиною історико-культурної спадщини. На початку XIX ст. спостерігаємо популярність портретної мініатюри в Америці, де цей вид мистецтва став доволі прибутковим бізнесом. Першопочатково портретні мініатюри ставали частинами колекцій власне самих замовників. Подальші покоління колекціонерів формували більш обширні зібрання творів мистецтва, серед яких портретні мініатюри слугували частиною великого мистецького комплексу. До таких колекцій належить зібрання Розалінди та Артура Гілбертів Музею Вікторії й Альберта у Лондоні, колекція портретних мініатюр Вінницького обласного художнього музею, яка є важливою й з погляду зв'язків історії культури України із загальноєвропейським контекстом.

Ключові слова: Вінницький обласний художній музей, живопис, Єлизавета I, колекція, музей, Музей Вікторії й Альберта у Лондоні, Ніколас Гільярд, портретна мініатюра, Розалінда та Артур Гілберти, Хорас Уолпол.

Karpov Viktor, Doctor of Historical Sciences, Acting Head of the Department of Creative Cultural Industries, National Academy of Culture and Arts Management

Miniature Portrait as an Element of Cultural Heritage in Museum Collections

The purpose of the article is to review portrait miniatures in museum collections as a refined art of the 16th – 19th centuries, which is closely related to the history of monarchs and aristocracy. It also reflects the aesthetic preferences of customers of portrait miniatures, artistic trends in the outlined period and scientific and technological possibilities of miniatures production. **The research methodology** consists in applying a number of approaches. The method of source analysis was used to analyze the literature on the topic of the article. An interdisciplinary analysis, in particular biographical and cultural research methods, came in handy when studying actual material. The historical approach and theoretical generalization made it possible to formulate conclusions and highlight the prospects for further development of the topic. **The scientific novelty** consists in the examination of portrait miniatures of museum collections as a component of cultural heritage and an important pictorial document of the cultural history of Europe in the 16th-19th centuries. **Conclusions.** As a separate form of art, portrait miniature in European countries, primarily in England, began to take shape in the 16th century, reaching its apogee in the 18th century. and, unable to withstand competition with photography, became part of the historical and cultural heritage. At the beginning of the 19th century, we observe the popularity of portrait miniatures in America, where this form of art has become quite a profitable business. The article focuses on the fact that initially portrait miniatures became parts of the collections of the customers themselves. Subsequent generations of collectors formed more extensive collections of works of art, among which portrait miniatures

served as part of a large artistic complex. Such collections include the collection of Rosalind and Arthur Gilbert the Victoria and Albert Museum in London, the collection of portrait miniatures of the Vinnytsia Regional Art Museum. It is also important from the point of view of the connections between the cultural history of Ukraine and the European context.

Keywords: Vinnytsia Regional Art Museum, Elizabeth I, painting, collection, museum, Victoria and Albert Museum in London, Nicholas Hillard, portrait miniature, Rosalind and Arthur Gilbert, Horace Walpole.

Актуальність теми дослідження. Портретну мініатюру зараховують до одного із самих вишуканих видів творів образотворчого мистецтва [5; 19]. Окрім естетичної функції, вона виконувала важливу роль репрезентації особи, її статусу в суспільстві, впливу у соціумі, значення для найближчого оточення тощо. Також, звертаючи увагу на матеріал виконання портретної мініатюри, особливості мистецьких технік, власне, сам портрет особи, можна простежити особливості історико-культурного розвитку мистецьких традицій Європи протягом XVI–XIX ст. [16, 21]. У контексті нашого дослідження важливим видається зупинитися на портретних мініатюрах як частині музейних колекцій. Така візія дозволяє розглянути портретну мініатюру не лише як вид живопису, але й як елемент культурної спадщини, візуальне історичне джерело, своєрідний документ, що ілюструє перебіг політичної, дипломатичної, демографічної історії Європи протягом XVI–XIX ст. Крім того, звертаючи увагу на технічні та технологічні аспекти портретних мініатюр, можна відстежити використання різноманітних наукових досягнень у мистецтві виготовлення портретних мініатюр.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження портретної мініатюри з мистецтвознавчого, культурологічного, історичного погляду є предметом наукових зацікавлень науковців як в Україні, так і за кордоном. Здебільшого, це роботи загального мистецтвознавчого чи історико-культурного характеру, які охоплюють чималі хронологічні відтинки часу й країни, або присвячені конкретним портретним мініатюрам, їхній атрибуції, історії та популяризації. Зокрема, у дослідженні *М. Тьєннот*, *Е. Паардекама*, *Д. Януцці* та *Е. Герменс* запропоновано нові підходи наноідентифікування творів образотворчого мистецтва, що має сприяти, на думку групи дослідників, кращому збереженню культурної спадщини та її вивченню [13]. Історія візуальних мистецтв в межах національних традицій та транснаціональних дискурсів висвітлена у міждисциплінарній монографії «Art history and visual studies in Europe: transnational discourses and national frameworks» під редакцією *М. Ремплі* та інших [11]. Історії формування та розвитку й поширенню за межі Англії портретної

мініатюри присвячене дослідження *Дж. Мердока* [6]. Портретна мініатюра як приватний, інтимний тип живопису вивчала *К. Фарадей* [3]. *М. Варчук*, вивчаючи колекцію портретних мініатюр у Національному музеї мистецтв імені Богдана і Варвари Ханенків [15–17].

Мета дослідження полягає у дескриптивному огляді портретних мініатюр як експонатів музейних колекцій та важливої складової формування історико-культурної спадщини європейської культури. Такий підхід є необхідним для формування цілісного уявлення про історико-мистецькі традиції XVI–XIX ст. та їхній вплив на культурну специфіку Європи на прикладі портретної мініатюри.

Виклад основного матеріалу. Своїми витокami портретна мініатюра сягає книжкової мініатюри. Для Європи часів Середньовіччя книжкова мініатюра була більше, ніж мистецьке зображення. Це фактично ілюстрований опис тієї чи іншої події, з характеристикою часу, місця, індивідуалізацією образів, тобто візуальна інтерпретація вербального наповнення [20, 165]. Мініатюрні зображення зафіксовані в ілюстрованих середньовічних європейських рукописах близько 476–1300 рр. Але саме портретний мініатюрний живопис з'явився в Європі у XVI ст. та набув популярності в роки правління королеви Єлизавети I (англ. Elizabeth I of England, 7 вересня 1533 – 24 березня 1603). Протягом XVI–XVII ст. самі митці називали такі зображення *limnings* («маленькі картини»). У XVIII ст. в мистецьких колах, а потім і на широкому загалі, набув популярності термін *miniature art* («мініатюрне мистецтво»). У XVIII ст. мистецтво портретної мініатюри досягло піка своєї популярності в країнах Європи. Переживши певну кризу, у зв'язку з появою та поширенням фотографії, мистецтво портретної мініатюри все-таки не зникло з культурної мапи світу, а, набувши нових сенсів, продовжує побутувати і в наші дні. Однак історично портретна мініатюра пов'язана з періодом XVI–XIX ст. [2; 9].

Окрім Європи, певної популярності портретна мініатюра набула і в Америці на початку XIX ст. Це були акварелі на слоновій кістці як в традиційному овальному обрамленні, так і у популярному тоді прямокутному. Прямокутна форма обрамлення зображення зазвичай використовувалася

художниками на догоду побажань клієнтів-замовників. Популяризаторами жанру портретної мініатюри в Америці стали Гілберт Стюарт та Волтер Робертсон: перший малював великі олійні портрети на замовлення, а другий виконував такі самі, але вже у формі мініатюри. Мініатюристи експериментували з фарбами, зображували фігури у повний зріст, навіть групи фігур, приділяючи чималу увагу дрібним деталям, що робило портретну мініатюру наближеною до свого майбутнього потужного конкурента – фотографії. І лише з винаходом французьким художником Луї Дагером у 1839 р. дагеротипії (спосіб фотографії) портретна мініатюра поступово втратила свою популярність, поступившись місцем фотографуванню [1].

Мініатюрний портретний живопис, призначений для медальйонів, невеличких коштовних скриньок, народившись в надрах ілюмінованих літописів Середньовіччя, оформився як самостійний вид мистецтва в добу Ренесансу та досягнувши свого розвитку протягом наступних кількох століть, практично відразу став предметом колекціонування. Портретні мініатюри навіть носили як частину браслета або прив'язували стрічкою до одягу [9]. Спочатку це були приватні колекції. Наприклад, англійський політик, письменник, історик, а також відомий колекціонер Хорас Уолпол (1717–1797) навіть мав спеціальну шафу, у якій зберігав свої мініатюри. Загалом його колекція античних артефактів сусідувала з майже сотнею портретних мініатюр на популярну в часи колекціонера тематику. Насамперед, це була збірка власне його портретів та членів його родини, серед яких – його батько, прем'єр-міністр Роберт Уолпол. Наразі, зображення Роберта Уолпола, мініатюра емаль на міді, виконана Крістіаном Фредеріком Зінке (близько 1743), передана з колекції Розалінди та Артура Гілбертів до Музею Вікторії й Альберта у Лондоні [9].

Портретні мініатюри нерідко є частиною колекцій різних мистецьких об'єктів, що створює цілісну картину того чи іншого художнього стилю або історико-культурного періоду. Наприклад, колекція Розалінди та Артура Гілбертів, у якій зібрані ювелірні шедеври британського та загалом європейського прикладного мистецтва, об'єднує в собі наступні колекційні експонати:

1. Портретна мініатюра, 1781, Англія, робота Йогана Генріха Хертнера;
2. Портретна мініатюра у повен зріст, 1825, Англія, робота Генрі Боуна.
3. Мензурка (1600)

4. Табакерка 1775–1780, Німеччина, розроблена Жаном Гійомом Крюгером;

5. Тіара, близько 1808, Італія, виготовлена Real Laboratorio та Orificio;

6. Кубок, близько 1600, Німеччина, виготовлений Самуелем Кассобером та Гансом Кессобером;

7. Стіл, 1861, Італія [4].

Свою колекцію сер Артур Гілберт (1913–2001) подарував Великобританії у 1996 р. За його словами, він зі своєю першою дружиною Розаліндою збирали колекцію через любов до красивих речей. Подружжя дизайнерів мало гарний смак, що відбилося й на їхньому підході до формування колекції, яку вони почали збирати у 1960-х рр., звертаючись за консультаціями й до експертів. Основою зібрання були срібні й золоті предмети (скриньки, кубки, табакерки), а також емальовані мініатюри та мозаїки. Зокрема, серед портретних мініатюр є зображення королеви Шарлотти, короля Пруссії Фрідріха II Великого, Наполеона Бонапарта, прем'єр-міністра сера Роберта Уолпола, його сина Хораса Уолпола. Цікавим є зображення мініатюрного погруддя Наполеона Бонапарта на табакерці в круглому обрамленні. На його плечах – імператорська мантія, а голову прикрашає золотий лавровий вінець.

Протягом 1965–початку 1970-х рр. колекція Гілбертів була представлена для огляду в музеї мистецтв Лос-Анджелеса, де для неї були виділені окремі зали. Артур Гілберт запровадив для відвідувачів розгляд мініатюр за допомогою лупи, а також спонсорував наукові дослідження предметів своєї колекції. З 2000-го року експонати колекції виставлялися в Сомерсет-хаусі (англ. Somerset House) у Лондоні, а з 2008-го – у Музеї Вікторії та Альберта (Лондон). Колекція складається з близько 1200 експонатів [12].

Загалом у даному музеї зберігається колекція з 2000 портретних мініатюр. Це найбільша колекція у Великобританії, у якій представлений розвиток цього виду живопису протягом XVI – XIX ст. Серед портретів як зображення монарших осіб, так і чимало зображень автопортретів чи інших художників або ж невстановлених осіб:

1. Портрет-погруддя королеви Франції Катерини Медічі, художник Франсуа Клуе, Франція, близько 1555.

2. Портрет-погруддя королеви-консорта, четвертої дружини Генріха VIII Анни Клевської, художник Ганс Гольбейн, Англія, 1539.

3. Герцог Рейхштадський в дитинстві, на повний зріст, художник Жан Батист Ісабе, близько 1818, Франція.

4. Парадний портрет Марко Річчі, художниця Розальба Кар'єра, близько 1724, Італія.

5. Автопортрет художника Джона Смарта, 1797, Англія.

6. Акварель на слоновій кістці із зображенням Вільяма Пейтшелла, художниця Сара Біффін, 1811, Англія.

7. Невідомий хлопчик (ймовірно, сер Фредерік Август Д'Есте), художник Річард Косвей, 1799, Англія [10].

Музей свою першу портретну мініатюру придбав у 1857 р. Це був рік відкриття музею для публіки. Він тоді мав назву Музей Південного Кенсінгтона. На придбаній мініатюрі був зображений портрет королеви Єлизавети I. Автор – Ніколас Гілл'ярд (1547–1619). Митець – відомий представник британського Відродження, ювелір та художник. Проживши деякий час у Швейцарії, молодий британець вивчив французьку мову та надихнувся місцевими мистецькими традиціями, які вже були просякнуті ідеями Ренесансу. Повернувшись до Лондону, Гілл'ярд на перших порах працював підмайстром у ювеліра королеви Роберта Брендона. Тогочасні ювеліри мали широку спеціалізацію та займалися образотворчим мистецтвом, гравіюванням, вміли працювати з різними матеріалами, окрім коштовностей. Також знали на хімії, що було необхідним у роботі. Молодий Ніколас також був вправним у малюванні й почав опановувати мистецтво мініатюри. У XVI ст. англійська мініатюра була одночасно і портретом, й прикрасою. Митець настільки вправно опанував це складне мистецтво, поєднане з технологіями, що невдовзі став офіційним мініатюристом самої королеви Єлизавети I, яка мала власну колекцію мініатюр, зберігаючи її у спеціальній шафі у себе в спальні. Творча манера Ніколаса Гілл'ярда була відповіддю на запит смакам його аристократичних та можновладних замовників. Він поєднав у своїх роботах як елементи пізнього Відродження, так і раннє бароко. Після семирічного навчання він став членом Товариства ювелірів (1569), заснував свою майстерню, де працював разом з братами. У шлюбі з Еліс Брендон, донькою його вчителя Роберта, народилося семеро дітей. Достеменно невідомі дати його працевлаштування придворним мініатюристом та ювеліром. Однак історія зберегла нам дату його першої мініатюри – 1572 р. Також його авторству

належить два відомих портрета Єлизавети I («Фенікс» та «Пелікан», 1572–1576). Відомий також портрет-мініатюра фаворита королеви графа Лестера авторства Гілл'ярда. Митець у своїй творчості не обмежувався королевою та її фаворитом. Серед його творчого доробку – ціла галерея портретних мініатюр тогочасної британської знаті [7]. Щодо історико-культурної та мистецької цінності портрета Єлизавети I, то він справді унікальний. Мініатюра розміщена в емальованому золотому медальйоні, кришка якого оздоблена дорогоцінним камінням. Така збереженість давніх мініатюр є рідкісним явищем, оскільки переважна більшість медальйонів тих часів згодом були знищені – розібрані на дорогоцінні метали та камені [8].

Портретні мініатюри є в колекціях багатьох художніх музеїв світу, серед них:

- Музей Конде (замок Шантії на північ від Парижу);
- Лувр (Париж);
- Музеї Вікторії та Альберта (Лондон);
- Британській королівській колекції (Віндзор);
- Метрополітен-музей (Нью-Йорк).

Маємо зазначити, що музейні експозиції України також мають у своєму арсеналі чудові колекції портретних мініатюр. Зупинимося на колекції Вінницького обласного художнього музею.

У колекції західноєвропейського мистецтва чинне місце належить живопису Франції. Станом на 2020 р. експозиція була представлена мініатюрними портретами кінця XVIII ст. З них – 8 чоловічих та 14 жіночих. Це – родинна серія королівських осіб Франції V–XVII ст. На портретах зображені представники династій Меровінгів, Капетингів, Валуа. Зокрема, портрет останнього представника династії Валуа Генріха III (фр. Henri III, 19.09.1551–2.08.1589) вражає технікою та майстерністю виконання. Він написаний на пластині зі слонов'ячої кістки аквареллю. Решта портретних мініатюр колекції музею виконана олійними фарбами по шовку. Є в колекції й нащадки Ярослава Мудрого (983/987 – лютий 1054). Це син королеви Анни Київської (близько 1032 – 5 вересня 1075) та короля Генріха I (4 травня 1008 – 4 серпня 1060), внук Філіп I (фр. Philippe, 23 травня 1053 – липень 1108). А також правнук київського князя, син Філіпа I та Берти Голландської (фр. Berthe de Hollande, 1055–1094) – Людовік VI з династії Капетингів (1081/1078 – 1137).

Щодо жіночих портретів, то вони охоплюють зображення королев п'яти

французьких династій – Меровінгів, Каролінгів, Капетингів, Валуа і Бурбонів. На думку дослідників музейної експозиції портретних мініатюр Вінницького обласного художнього музею, наявність зображень королев усіх французьких династій дозволяє зробити припущення, що на зберіганні у музеї знаходиться лише частина колекції портретних мініатюр, яка, вірогідно, представлена усіма монархами французьких династій. Ймовірно, така колекція портретних мініатюр могла потрапити до магнатів Потоцьких, які приймали у себе в гостях в Тульчині протягом 1792–1819 рр. представників династії Бурбонів. Вивчення колекції портретних мініатюр як відкриває завісу таємниць над деякими зображеннями, так і породжує низку нових запитань: чому з 22 мініатюр одна написана на кістці аквареллю, тоді як решта виконані олійними фарбами; за яким принципом обирали, кого зобразити на мініатюрі? Адже за століття французької монархії змінилося кілька династій, королі часто одружувалися по кілька разів. Тобто, наукові міждисциплінарні дослідження для вивчення колекції портретних мініатюр французьких монарших осіб ще тривалий час залишатимуться актуальними [17; 18].

Наукова новизна. До українського наукового мистецтвознавчого дискурсу запропоновано обговорення спектру портретних мініатюр, представлених в музейних колекціях. На конкретних прикладах продемонстровано важливість портретних мініатюр в музейних колекціях як з естетичного погляду, так і з погляду їхнього значення для наукового вивчення розвитку історії культури та мистецтвознавства.

Висновки. Портретні мініатюри в країнах Європи безпосередньо пов'язані як з мистецтвом книжкової мініатюри часів Середньовіччя, так і з історією королівських династій та аристократії загалом. Поступившись місцем фотографії у XIX ст., портретна мініатюра, завдяки збереженості в приватних та музейних колекціях, стала частиною культурної спадщини та формує цілісне уявлення про зовнішність конкретних історичних осіб, їхній спосіб життя, одяг, зачіски, моду в певні історичні періоди тощо. Матеріали та техніки виконання слугують ілюстративним матеріалом для вивчення технологічного розвитку протягом XVI–XIX ст. Також портретні мініатюри демонструють дослідникам смаки та вподобання митців та замовників в певні історичні періоди та в тих чи інших країнах, що

дозволяє більш опукло вивчати історію повсякдення.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в необхідності вивчення портретних мініатюр як історичних візуальних джерел в біографістиці, історії дипломатії, історії культури Європи, історичної географії.

Література

1. Baratt K. R. American Portrait Miniatures of the Nineteenth Century. *The American Wing, The Metropolitan Museum of Art*, October 2004. URL: https://www.metmuseum.org/toah/hd/mini_2/hd_mini_2.htm (дата звернення: 10.01.2024).
2. Conservation: portrait miniatures. *Victoria and Albert Museum*. August 16, 2019 URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HXIVDRCZW8g> (дата звернення: 10.01.2024).
3. Faraday C. «it seemeth to be the thing itsef»: Directness and Intimacy in Nicholas Hilliard's Portrait Miniatures «it seemeth to be the thing itsef»: immédieteté et intimité dans les portraits miniatures de Nicholas Hilliard. *Etudes Episteme. Revue de litterature et de civilisation (XVIe–XVIIIesiecles)*, 2019, 36, p. 2-20. DOI: 10.4000/episteme.5292.
4. Gilbert Collection. *V&A South Kensington*. URL: <https://www.vam.ac.uk/collections/gilbert-collection> (дата звернення: 29.01.2024).
5. Godiner J. The Art of Miniaturist Painting: A Journey into Tiny Masterpieces. *Invaluable*. 10.09.2023. URL: <https://www.invaluable.com/blog/the-art-of-miniaturist-painting-a-journey-into-tiny-masterpieces/> (дата звернення: 10.01.2024).
6. Murdoch J. The English miniature. Yale University Press, 1981. 230 p.
7. Nicholas Hilliard. Northern Renaissance. *WikiArt. Visual Art Encyclopedia*. URL: <https://www.wikiart.org/en/nicholas-hilliard> (дата звернення: 10.01.2024).
8. Portrait miniatures at the V&A. *V&A South Kensington*. URL: <https://www.vam.ac.uk/articles/portrait-miniatures-at-the-va> (дата звернення: 10.01.2024).
9. Portrait miniatures painted in enamel. *V&A South Kensington* URL: <https://www.vam.ac.uk/articles/portrait-miniatures> (дата звернення: 10.01.2024).
10. Portrait miniatures. *V&A South Kensington*. URL: <https://www.vam.ac.uk/collections/portrait-miniatures> (дата звернення: 10.01.2024).
11. Rampley M., Lenain T., Locher H., Pinotti A., Schoell-Glass C., Zijlmans K. *Art history and visual studies in Europe: transnational discourses and national frameworks*. Leiden-Boston, 2012. 567 p. URL: https://www.academia.edu/77186121/Art_history_and_visual_studies_in_Europe_transnational_discourses_and_national_frameworks (дата звернення: 10.01.2024).
12. Rosalinde and Arthur Gilbert and their collection. *V&A South Kensington*. URL: <https://www.vam.ac.uk/collections/rosalinde-and-arthur-gilbert>

vam.ac.uk/articles/rosalinde-and-arthur-gilbert-and-their-collection (дата звернення: 10.01.2024).

13. Tiennot M., Paardekam E., Iannuzzi D., Hermens E. Mapping the mechanical properties of paintings via nanoindentation: a new approach for cultural heritage studies. *Scientific Reports*, 10 (1):7024, 2020, p. 1-9, DOI: 10.1038/s41598-020-64892-7 (дата звернення: 10.01.2024).

14. Варчук М. Дослідження невідомого мініатюрного «портрета Станіслава-Августа Понятовського» у музеї Ханенків. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Випуск 45, том 1, 2021, с. 55–62. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/45-1-9>.

15. Варчук М. Етапи колекціонування європейської портретної мініатюри XVI–XIX століть. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, № 3, 2023, с. 136-141. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2023.289830>.

16. Варчук М. Мініатюрний портрет: еволюція розвитку. *Український мистецтвознавчий дискурс*, 2022, вип. 6, с. 21–28. DOI: <https://doi.org/10.32782/uad.2022.6.3>.

17. Вінницький обласний художній музей. *Regional Art Museum of Vinnytsia*, 22 травня 2020. Фейсбук. URL: <https://www.facebook.com/100063824112883/posts/941112356317638/> (дата звернення: 10.01.2024).

18. Королі від Меровінгів до Бурбонів. Вінницький обласний художній музей, 16 травня 2015. URL: <https://artmuz.org.ua/%d1%84%d1%80%d0%b0%d0%bd%d1%86%d1%83%d0%b7%d1%8c%d0%ba%d1%96-%d0%ba%d0%be%d1%80%d0%be%d0%bb%d1%96-%d0%b2%d1%96%d0%b4-%d0%bc%d0%b5%d1%80%d0%be%d0%b2%d1%96%d0%bd%d0%b3%d1%96%d0%b2-%d0%b4%d0%be/#more-1443> (дата звернення: 10.01.2024).

19. Салюк М. До питання дослідження портретної мініатюри з фондового зібрання Полтавського художнього музею (галереї мистецтв) імені Миколи Ярошенка. *Розкрито тасмницю портретної мініатюри, 22 квітня 2020. Полтавський художній музей (галерея мистецтв) імені Миколи Ярошенка*. URL: <https://www.gallery.pl.ua/110312.html> (дата звернення: 10.01.2024).

20. Чумаченко О. Мініатюра як образотворча інтерпретація тексту в контексті розвитку культури Середньовіччя. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 2023. № 1. С. 163-168. DOI: 10.32461/2226-3209.1.2023.277656.

References

1. Barratt, K. R. (2004). *American Portrait Miniatures of the Nineteenth Century*. The American Wing, The Metropolitan Museum of Art, October. Retrieved from: https://www.metmuseum.org/toah/hd/mini_2/hd_mini_2.htm.

2. Conservation: portrait miniatures, August 16, 2019. Victoria and Albert Museum. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=HXIVDRCZW8g>.

3. Faraday, C. (2019.) «it seemeth to be the thing itsef»: Directness and Intimacy in Nicholas Hilliard's Portrait Miniatures «it seemeth to be the thing itsef»: immédiateté et intimité dans les portraits miniatures de Nicholas Hilliard. *Etudes Episteme. Revue de littérature et de civilisation (XVIe–XVIIIesiecles)*, 36, 2–20. DOI: 10.4000/episteme.5292.

4. Gilbert Collection. V&A South Kensington. Retrieved from: <https://www.vam.ac.uk/collections/gilbert-collection>

5. Godiner, J. (2023). *The Art of Miniaturist Painting: A Journey into Tiny Masterpieces*. Invaluable. September 10. Retrieved from: <https://www.invaluable.com/blog/the-art-of-miniaturist-painting-a-journey-into-tiny-masterpieces/>.

6. Murdoch, J. (1981). *The English miniature*. Yale University Press, 230.

7. Nicholas, Hilliard. Northern Renaissance. WikiArt. Visual Art Encyclopedia. Retrieved from: <https://www.wikiart.org/en/nicholas-hilliard>.

8. Portrait miniatures at the V&A. V&A South Kensington. Retrieved from: <https://www.vam.ac.uk/articles/portrait-miniatures-at-the-va>.

9. Portrait miniatures painted in enamel. V&A South Kensington Retrieved from: <https://www.vam.ac.uk/articles/portrait-miniatures>.

10. Portrait miniatures. V&A South Kensington. Retrieved from: <https://www.vam.ac.uk/collections/portrait-miniatures>.

11. Rampley, M., Lenain, T., Locher, H., Pinotti, A., Schoell-Glass C., Zijlmans, K. (2012). *Art history and visual studies in Europe: transnational discourses and national frameworks*. Leiden-Boston, 2012. 567 p. URL: https://www.academia.edu/77186121/Art_history_and_visual_studies_in_Europe_transnational_discourses_and_national_frameworks.

12. Rosalinde and Arthur Gilbert and their collection. V&A South Kensington. Retrieved from: <https://www.vam.ac.uk/articles/rosalinde-and-arthur-gilbert-and-their-collection>.

13. Tiennot, M., Paardekam, E., Iannuzzi, D., Hermens, E. (2020). Mapping the mechanical properties of paintings via nanoindentation: a new approach for cultural heritage studies. *Scientific Reports*, 10 (1):7024, p. 1-9, DOI: 10.1038/s41598-020-64892-7.

14. Varchuk, M. (2021). Doslidzhennia nevidomoho miniatiurnoho «portreta Stanislava-Avhusta Poniatovskoho» u muzei Khanenkiv (Research of an unknown miniature «portrait of Stanisław August Poniatowski with an hourglass» in the Khanenko Museum) Aktualni pyannia humanitarnykh nauk, 45, 1, 55–62. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/45-1-9> [in Ukrainian].

15. Varchuk, M. (2023) Etapy kolektsionuvannia yevropeiskoi portretnoi miniaturi XVI–XIX stolit (Stages of Collecting European Portrait Miniatures of the 16th–19th Centuries) Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv, № 3, s. 136-141. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2023.289830>. [in Ukrainian].

16. Varchuk, M. (2022) Miniatiurnyi portret: evoliutsiia rozvytku (Portrait miniature: evolution of the

art form) Ukrainskyi mystetstvoznavchyi diskurs, 6, 21–28. DOI: <https://doi.org/10.32782/uad.2022.6.3>. [in Ukrainian].

17. Vinnytskyi oblasnyi khudozhnii muzei (Vinnytsia Regional Art Museum) (2020). Regional Art Museum of Vinnytsia, 22 travnia. Feisbuk. Retrieved from:

<https://www.facebook.com/100063824112883/posts/941112356317638/> [in Ukrainian].

18. Koroli vid Merovinhiv do Burboniv (Kings from the Merovingians to the Bourbons) (2015). Vinnytskyi oblasnyi khudozhnii muzei, 16 travnia. Retrieved from:

<https://artmuz.org.ua/%d1%84%d1%80%d0%b0%d0%bd%d1%86%d1%83%d0%b7%d1%8c%d0%ba%d1%96-%d0%ba%d0%be%d1%80%d0%be%d0%bb%d1%96-%d0%b2%d1%96%d0%b4-%d0%bc%d0%b5%d1%80%d0%be%d0%b2%d1%96-%d0%bd%d0%b3%d1%96%d0%b2-%d0%b4%d0%be/#more-1443> [in Ukrainian].

19. Saliuk, M. (2020) Do pytannia doslidzhennia portretnoi miniaturi z fondovoho zibrannia

Poltavskoho khudozhnogo muzeiu (halerei mystetstv) imeni Mykoly Yaroshenka (On the issue of researching a portrait miniature from the fund collection of the Poltava Art Museum (Art Gallery) named after Mykola Yaroshenko) Rozkryto taiemnytsiu portretnoi miniaturi, 22 kvitnia. Poltavskyi khudozhnii muzei (halereia mystetstv) imeni Mykoly Yaroshenka. URL: <https://www.gallery.pl.ua/110312.html> [in Ukrainian].

20. Chumachenko, O. (2023) Miniatura yak obrazotvorcha interpretatsiia tekstu v konteksti rozvytku kultury Serednovichchia (Miniature as a visual interpretation of the text in the context of the development of the culture of the Middle Ages) Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv, 1, 163–168. DOI: 10.32461/2226-3209.1.2023.277656 [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 21.01.2024
Отримано після доопрацювання 22.02.2024
Прийнято до друку 01.03.2024*